

VERSTAANBAAR NEDERLANDS IN ZEVEN STAPPEN

**KLANKEN EN
PROSODIE VOOR HET
NT2-ONDERWIJS**

MARIEKE GOEDEGEBURE

uitgeverij
coutinho

www.coutinho.nl/verstaanbaarnederlands

Met de code in dit boek heb je toegang tot je online studiemateriaal.

Dit materiaal bestaat uit oefeningen voor de cursist en bijlagen.

Om je studiemateriaal te activeren heb je onderstaande code nodig.

Ga naar **www.coutinho.nl/verstaanbaarnederlands** en volg de instructies.

For Karen – my very first foreign ‘student’ – with love.

Inhoud

	Inleiding	11
	Leeswijzer	15
1	De basis: lettergrepen en klanken	27
	Lettergrepen en klanken in zeven stappen	29
	DEEL I Prosodie	33
2	Klemtoon	35
	De stomme e in zeven stappen (1)	37
	Samenstellingen in zeven stappen	41
	Scheidbare werkwoorden in zeven stappen	45
	Zware eindlettergrepen in zeven stappen	49
3	Spreekritme	55
	Spreekritme in zeven stappen	56
4	Intonatie	63
	Vraag- en antwoordintonatie in zeven stappen	65
	Zinsaccent in zeven stappen	69
	DEEL II Klanken	73
5	Verbonden spraak	75
	Verbonden spraak in zeven stappen	78

6	Klinkers en tweeklanken	83
	De stomme e in zeven stappen (2)	87
	De [e] in zeven stappen	91
	De [ee] in zeven stappen	95
	De [aa] in zeven stappen	99
	De [ei/ij] in zeven stappen	103
	De [i] in zeven stappen	108
	De [oo] in zeven stappen	112
	De [u] in zeven stappen	116
	De [uu] in zeven stappen	120
	De [ui] in zeven stappen	124
	De [eu] in zeven stappen	128
7	Medeklinkers en clusters	133
	Clusters in zeven stappen	137
	De [g] in zeven stappen	141
	De [h] in zeven stappen	145
	De [ng] in zeven stappen	149
	De [p] in zeven stappen	153
	De [w] in zeven stappen	157
	De [r] in zeven stappen	161
	Bijlagen	
	1 Overzicht minimale paren	166
	a Minimale paren klinkers	166
	b Minimale paren medeklinkers en clusters	167
	2 Overzicht kapstokwoorden	169
	a Kapstokwoorden van één lettergreep	169
	b Kapstokwoorden klemtoon	170
	c Kapstokwoorden verbonden spraak	171
	d Kapstokwoorden actieve en slappe klinkers	172
	e Kapstokwoorden tweeklanken	173
	f Kapstokwoorden medeklinkers	174

3	Overzicht kapstokzinnen	176
a	Kapstokzinnen ritme	176
b	Kapstokzinnen intonatie	177
4	Overzicht voor- en achtervoegsels met stomme e	178
5	Overzicht invloed van de moedertaal	179
	Literatuur	181

Inleiding

Hij zocht een baan als kleermaker, maar volgens zijn re-integratiecoach was zijn Nederlands nog onvoldoende. Dus kwam hij bij mij voor een intake. Ik kreeg een ferme hand en met een grote glimlach zei hij joviaal: 'Een héle goeie middag! Hoe is 't?' We brachten zijn taalniveau in kaart en aan zijn woordenschat en zinsbouw kon inderdaad nog wel het een en ander verbeterd worden. Na twee lessen belde hij af. Hij had een erg positieve indruk gemaakt tijdens een sollicitatiegesprek en de baan meteen gekregen.

Een verstaanbare cursist is een succesvolle cursist. Juist als de woordenschat en de grammatica nog niet perfect zijn, zorgen een goede luistervaardigheid en verstaanbaarheid voor meer en beter contact met Nederlanders. Maar in de praktijk blijkt het vaak moeilijk om verstaanbaarheid in te passen in de NT2-les. Waar begin je mee? En hoe ga je verder? *Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen* geeft een duidelijk antwoord op die vragen.

Doel van het boek

Met *Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen* wil ik de NT2-docent meer grip geven op het uitspraakonderwijs, door het aanbieden van begrijpelijke informatie en een duidelijk stappenplan.

Doelgroep

Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen is bedoeld voor iedereen die lesgeeft aan anderstaligen en op een gestructureerde en effectieve manier wil oefenen met de uitspraak van het Nederlands. Met dit boek krijgt de docent alle daarvoor benodigde informatie op een presenteerblaadje.

Onderbouwing

In de afgelopen jaren heb ik honderden anderstaligen geholpen om verstaanbaarder te spreken. Daarnaast heb ik veel workshops gegeven aan taalvrijwilligers en docenten NT2. *Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen* is gebaseerd op die ervaring. Een paar inzichten uit de praktijk:

- De leeftijd van mijn cursisten varieerde tussen 18 en 65 jaar, het taalniveau van A0 tot C2. Elke cursist blijkt verstaanbaarder te kunnen spreken wanneer hij expliciete instructie krijgt over de klanken en prosodie van het Nederlands.
- Het oefenen van de prosodie heeft sneller effect op de verstaanbaarheid en het zelfvertrouwen dan het trainen van losse klanken.
- Vaak kan een cursist een nieuwe klank wel uitspreken, maar moet deze klank nog een plek vinden in het geheel van nieuwe letters en woorden. Duidelijke uitleg en oefening helpt de cursist hierbij.
- Het is voor de motivatie van de cursist belangrijk om snel resultaat te ervaren. Oefenen met woorden en zinnen die de anderstalige al kent en kan gebruiken, draagt daaraan bij.
- Iedereen weet dat de klanken en prosodie van de moedertaal de verstaanbaarheid in de tweede taal beïnvloeden. Globale kennis over de fonologie van het Nederlands én de moedertaal van de cursist helpt de NT2-docent om problemen met de verstaanbaarheid te duiden.

Mede op basis van deze inzichten heb ik in de loop van de tijd een stappenplan ontwikkeld dat zowel de docent als de cursist kan helpen om meer inzicht in zijn verstaanbaarheid te krijgen. Dit stappenplan vind je terug in alle onderdelen van dit boek.

Figuur 1

De belangrijkste aandachtspunten voor de verstaanbaarheid van anderstaligen

Literatuuronderzoek

Ter onderbouwing van mijn ideeën voor *Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen* heeft Jeroen Hendriks, als masterstudent NT2-docent en -expert aan de Radboud Universiteit, een literatuurstudie gedaan naar uitspraak-onderwijs en de prioriteiten die daarin gesteld moeten worden. In zijn deel over didactiek worden de meeste van bovenstaande inzichten bevestigd. Op basis van zijn studie ontwierp Jeroen bovendien een piramide (figuur 1) die laat zien welke aandachtspunten het belangrijkst zijn voor de verstaanbaarheid van anderstaligen.

We zien dat ritme en klemtoon bovenaan staan. Daaronder komen de klanken met een hoge functionele lading. Een voorbeeld daarvan is de ‘stomme e’, die in heel veel woorden voorkomt en een sterke grammaticale functie heeft in werkwoorden, zelfstandige naamwoorden en bijvoeglijke naamwoorden. Ook clusters hebben een hoge functionele lading. Het wel of niet uitspreken van een -t aan het eind van een woord zorgt voor betekenisverschil en heeft een grammaticale functie: *ga/gaat* en *kas/kast*.

Onder in de piramide staan de klinkers en medeklinkers met een lage functionele lading. Een voorbeeld is de combinatie ‘eeuw’: die is weliswaar lastig uit te spreken, maar komt in onze taal in maar een handjevol woorden voor: *eeuw*, *leeuw*, *meeuw*, *Zeeuw*, *geeuw*, *sneeuw*, *spreeuw* en *schreeuw*. Deze woorden zijn laagfrequent en een verkeerde uitspraak zorgt niet direct voor betekenisverschil.

In *Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen* wordt de volgorde van deze piramide gehanteerd.

Je vindt het achtergrondartikel van Jeroen Hendriks op de website bij dit boek (www.coutinho.nl/verstaanbaarnederlands).

Gebruik van dit boek

Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen is een leidraad voor de NT2-docent en kan naast elke lesmethode worden gebruikt (klassikaal, in kleine groepjes of individueel). Bij een deel van de oefeningen is begeleiding van de docent nodig, een deel staat online. De oefeningen duren vijf tot tien minuten en kunnen over meerdere lessen worden uitgespreid. De dialogen en oefeningen zijn onderverdeeld in drie niveaus. De docent kan op het niveau van de cursisten starten en de cursist kan ‘doorgroeien’.

Omdat intonatie, klemtoon en ritme bepalend zijn voor de verstaanbaarheid, is het advies om eerst hoofdstuk 1 en deel I helemaal te behandelen. Daarna kunnen met deel II de losse klanken worden geoefend **waarmee de cursist moeite heeft**. Welke klanken dat zouden kunnen zijn, is in bijlage 5 over de invloed van de moedertaal terug te vinden. Houd wel in het achterhoofd dat hierin geen dialecten of streektaalen aan de orde komen. Ook is het mogelijk dat de cursist bepaalde klanken al in een andere taal geleerd heeft. Het is daarom beter om aan het begin van de cursus een geluidsopname van de cursisten te maken en de aandachtspunten op het voortgangsoverzicht te noteren. Op basis daarvan kan een selectie uit de klanken worden gemaakt.

Tot slot

Soms vinden anderstaligen zelf de juiste toon in onze vreemde taal, zoals de kleermaker waar deze inleiding mee begon. Maar meestal is het nodig om cursisten expliciet bewust te maken van dit soort processen in het Nederlands. Ik wens je veel onderwijsplezier met *Verstaanbaar spreken in zeven stappen*.

Leeswijzer

Inhoud

Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen bevat zeven hoofdstukken. Elk hoofdstuk begint met een theoretische inleiding. Hierin wordt behandeld om welk aandachtspunt het gaat, waarom dit aandachtspunt belangrijk is voor de verstaanbaarheid en wat de invloed van de moedertaal van de cursist kan zijn.

Hoofdstuk 1 De basis: Lettergrepen en klanken

Het eerste hoofdstuk behandelt de woordstructuur van het Nederlands. Het kunnen verdelen van woorden in lettergrepen en het verdelen van lettergrepen in klanken is een basisvaardigheid die onmisbaar is bij de volgende hoofdstukken.

Hoofdstuk 2 Klemtoon

In dit hoofdstuk wordt de klemtoon in het Nederlands behandeld. Daarbij komen de basisbegrippen uit het vorige hoofdstuk terug. Klemtoon is in het Nederlands niet eenduidig. Het varieert in plaats en er is een sterke relatie met de stomme e. Hoofdstuk 2 bestaat uit vier onderdelen:

- stomme e
- samenstellingen
- scheidbare werkwoorden
- zware eindlettergrepen

Hoofdstuk 3 Spreekritme

Als de cursist goed weet wat klemtoon is, kan hij dit gebruiken om zijn spreekritme te verbeteren. Het spreekritme is heel belangrijk voor de verstaanbaarheid. Dit hoofdstuk kan niet zonder hoofdstuk 2 behandeld worden.

Hoofdstuk 4 Intonatie

Spraak die varieert in toonhoogte is prettiger om naar te luisteren en beter te volgen dan monotone spraak. Dit hoofdstuk heeft twee onderdelen:

- vraag en antwoord
- zinsaccent

Hoofdstuk 5 Verbonden spraak

Voordat we de klanken gaan bespreken in hoofdstuk 6 en 7, moet de cursist de belangrijkste verschillen tussen schrift en uitspraak leren kennen. Processen zoals eindverscherping en de uitspraak van dubbele medeklinkers worden in dit hoofdstuk uitgelegd en geoefend.

Hoofdstuk 6 Klinkers en tweeklanken

Klinkers zijn de dragers van de lettergrepen en klemtoon. Vaak zorgt een verkeerde uitspraak van een klinker voor verwarring. In dit hoofdstuk worden elf van de achttien Nederlandse klinkers behandeld. Deze klinkers zijn gekozen op basis van voorkomen in het Nederlands en moeilijkheidsgraad voor de anderstalige. Bij sommige klinkers wordt verwezen naar een eerder behandelde klinker. Dit heeft te maken met de articulatiestand. Controleer of de cursist die uitgangsklinker beheerst.

Hoofdstuk 7 Medeklinkers en clusters

In dit hoofdstuk worden medeklinkercombinaties (clusters) en zes medeklinkers behandeld. Deze zijn geordend op basis van hun voorkomen in het Nederlands en de moeilijkheid voor de cursist.

De zeven stappen

Als je iets nieuws leert, moet je eerst **weten** waar het om gaat. Vervolgens moet je die aandachtspunten in de tweede taal leren **horen** en **herkennen**. Als dat eenmaal lukt, is het meestal niet moeilijk om het aandachtspunt goed te **imiteren**. De volgende uitdaging is dan de **transfer**: het vasthouden en correct **toepassen** ervan. En als dat goed gaat, kun je het ook goed toepassen terwijl je met **iets anders** bezig bent. Deze aanpak is vertaald in zeven stappen: begrijpen, ervaren, luisteren, letterkennis, oefenen, doen en ... actie! Na het doorlopen van deze stappen beschikt de cursist over alle ingrediënten om verstaanbaar te zijn in het Nederlands. Door deze stappen vervolgens opnieuw te doorlopen op een hoger niveau wordt het aandachtspunt verder geautomatiseerd.

Toelichting per stap

Stap 1 Begrijpen – in de les

- Materiaal:**
- boek
 - eventuele kapstokwoorden (bijlage 2)
 - cursisten- ▪ minimale paren (bijlage 1)
 - werkblad
- Vorbereiding:** Kies een van de drie dialogen. De dialogen zijn bedoeld als introductie, niet als oefening. Neem daarom bij twijfel de makkelijkste dialoog.
- Het is ook mogelijk om een andere (semi)authentieke tekst te gebruiken, bijvoorbeeld een dialoog uit de lesmethode, een lied of een videofragment.
- Doel:** De cursist luistert globaal naar de dialoog en wordt zich ervan bewust dat bepaalde uitspraakvarianten in het Nederlands effect hebben op de verstaanbaarheid. Er is geen goed of fout, de oefening is oriënterend.

Stap 2 Ervaren – in de les

- Materiaal:**
- boek
 - eventuele kapstokwoorden (bijlage 2)
 - cursisten- ▪ minimale paren (bijlage 1)
 - werkblad
- NB Bij het behandelen van klanken is een kleine spiegel handig, bij klemtoon en intonatie wordt soms een elastiekje gebruikt.
- Vorbereiding:** Oefen de instructie van tevoren. Bij deze stap mag het aandachtspunt gerust een beetje overdreven worden.
- Doel:** De cursist ervaart wat hij moet doen om de juiste uitspraak te krijgen en wat het effect is van variatie in lengte, toonhoogte en mondbeweging.

Stap 3 Letterkennis – in de les en online

- Materiaal:**
- boek
 - website
 - cursisten-werkblad
 - eventuele kapstokwoorden (bijlage 2)
 - minimale paren (bijlage 1)
- Vorbereiding:** De regels voor de klank-tekenkoppeling zijn te vinden in de inleiding van elk hoofdstuk. Voor de letterkennisoefeningen moet de cursist toegang hebben tot de website bij dit boek via pc, laptop of mobiele telefoon.
- Doel:** De cursist leert de relatie tussen het Nederlandse schrift en de uitspraak herkennen op basis van de schrijfwijze. De oefeningen richten zich op het omzetten van een letter naar een klank. De reden hiervoor is dat cursisten veel woorden lezen die ze niet vaak gehoord hebben, wat uitspraakfouten in de hand werkt. Weten hoe letters moeten klinken, helpt de cursist bij het zelf goed leren uitspreken van nieuwe woorden.

Stap 4 Luisteren – online

- Materiaal:**
- boek
 - website
 - cursisten-werkblad
 - eventuele kapstokwoorden (bijlage 2)
 - minimale paren (bijlage 1)
- Vorbereiding:** Voor de luisteroefeningen moet de cursist toegang hebben tot de website bij dit boek via pc, laptop of mobiele telefoon.
- Doel:** De cursist leert klank- en klemtoonverschillen onderscheiden die relevant zijn in het Nederlands. Het kunnen horen van deze verschillen is een voorwaarde om de eigen uitspraak te beoordelen en corrigeren.

Stap 5 Oefenen – online en in de les

- Materiaal:**
- boek
 - website
 - cursisten-werkblad
 - eventuele kapstokwoorden
 - minimale paren (bijlage 1)
 - kleurkaartjes voor het geven van feedback (zie hieronder bij 'Cursisten elkaar feedback laten geven')
- Vorbereiding:** Kies een oefening op een van de drie niveaus. Laat de cursist bij twijfel beginnen met de makkelijkste oefening. Voor de spreekoefeningen moet de cursist toegang hebben tot de website bij dit boek via pc, laptop of mobiele telefoon.
- Doel:** De cursist slijpt de juiste uitspraak in door te oefenen met woorden, woordcombinaties en vraag- en antwoordoefeningen. Vervolgens wordt de dialoog geoefend en voorgelezen. Stap voor stap leert de cursist te anticiperen op de juiste uitspraak.

Bijsturen

Bij stap vijf worden tips gegeven om de uitspraak van de cursist **bij te sturen**. Deze tips zijn gebaseerd op een aandachtspunt dat al beheerst wordt. De docent kan deze tips gebruiken bij de productioefeningen van stap 5, 6 en 7.

Stap 6 Doen – in de les en daarbuiten

- Materiaal:**
- boek
 - cursisten-werkblad
 - eventuele kapstokwoorden (bijlage 2)
 - minimale paren (bijlage 1)
 - kleurkaartjes voor het geven van feedback (zie hieronder bij 'Cursisten elkaar feedback laten geven')
- Vorbereiding:** Kies een oefening op een van de drie niveaus. Begin bij twijfel met de makkelijkste oefening.
- Doel:** De cursist leert het aandachtspunt gebruiken in gestuurde en minder gestuurde gespreksituaties. Hij zal het daardoor bewuster gaan gebruiken en zichzelf sneller corrigeren.

Stap 7 Actie! – in de les

- Materiaal:**
- boek
 - website
 - cursisten-werkblad
 - eventuele kapstokwoorden (bijlage 2)
 - minimale paren (bijlage 1)
 - (digi)bord
 - eventueel dobbelstenen, post-its of andere accessoires
- Voorbereiding:** Print of maak zo nodig de onderdelen van de spelletjes op de website.
- Doel:** Bij deze oefeningen zijn de cursisten spelenderwijs bezig met het geleerde aandachtspunt. Verstaanbaar spreken terwijl je aandacht wordt afgeleid door een activiteit is een extra uitdaging.

Sommige spelletjes zijn al in te zetten vanaf stap 2. Dit staat in elk hoofdstuk aangegeven.

Didactische handreikingen

Hierna vind je een aantal didactische handreikingen voor bij het werken met dit boek.

Invloed van de moedertaal

De moedertaal van de cursist heeft heel veel invloed op de uitspraak van het Nederlands. Elke taal heeft een eigen verzameling klanken en prosodieregels. Wanneer we een nieuwe taal leren spreken, passen we in eerste instantie onze eigen regels toe, tot duidelijk wordt dat in de nieuwe taal andere regels gelden. Wat sterk afwijkt van de moedertaal wordt sneller opgepakt dan kleine verschillen ten opzichte van de moedertaal. Om de lezer inzicht te geven in dit proces wordt in dit boek waar mogelijk de uitspraak van het Engels, Syrisch Arabisch, Spaans, Tigrinya, Pools en Mandarijn vergeleken met de uitspraak van het Nederlands. Voor vergelijkingen met andere talen kunnen de links in de literatuurlijst geraadpleegd worden.

Semifonetisch schrift

In de online oefeningen is de uitspraak semifonetisch – [see-mie-foo-nee-ties] – weergegeven tussen vierkante haken. ‘Fonetisch schrift’ wil zeggen dat de woorden zijn geschreven zoals ze worden uitgesproken (fonetisch). ‘Semi’ wil zeggen dat we hierbij gewoon schrift gebruiken, dus niet de officiële fonetische tekens. Alleen de stomme e wordt overal als een [ə] geno-

teerd en de ‘ng’ wordt waar nodig als een [ŋ] geschreven. Alle andere klanken worden geschreven zoals ze worden uitgesproken. Bijvoorbeeld: *ramen* [raa-mən] en *jassen* [ja-sən]. De ou en de au worden allebei geschreven als [au], de ei en de ij allebei als [ei]. De medeklinkers zijn eenduidiger dan de klinkers, behalve de g en de ch, die allebei als [g] worden geschreven. De woorden tussen vierkante haken zijn in [klank-dee-lən] verdeeld en de klemtoon is onderstreept.

Semifonetisch schrift kan erg verhelderend werken. Het is daarom aan te raden om het ook in de les te gebruiken. Zorg er wel voor dat altijd duidelijk is dat dit niet de normale spelling is. Gebruik dus de vierkante haken.

Feedback geven op de uitspraak

Het doel van feedback is dat de cursist leert om zichzelf te corrigeren. In eerste instantie moet de feedback expliciet zijn. Beginnende cursisten begrijpen vaak niet wat je bedoelt als je impliciete feedback gebruikt, bijvoorbeeld:

Cursist: ‘Wat een leuke nam.’

Jij: ‘Ja, leuke naam hè.’

Cursist: ‘Ja, leuk!’

Expliciete feedback is in dit geval: ‘Ik hoor dat je *nam* zegt, met een slappe [a] van *jas*. Dat moet *naam* zijn, met een actieve [aa].’

Geef beginners **gerichte feedback**, dus alleen op de juiste uitspraak van het aandachtspunt waarmee je op dat moment bezig bent. Wanneer de cursist bij het oefenen van de klanken is aanbeland, kan ook feedback worden gegeven op de aandachtspunten uit eerdere hoofdstukken.

Maak **notities** tijdens een oefening en geef de feedback **na afloop**. Mondelinge feedback tijdens een oefening onderbreekt de concentratie en heeft daarom een averechts effect. Voor gevorderde cursisten is het vaak genoeg om een gebaar te maken of naar het ‘kapstokwoord’ te wijzen.

Te veel feedback kan de cursist onzeker maken. Wees daarom **selectief** en geef zowel aan wat beter kan als wat al beter gaat.

Cursisten elkaar feedback laten geven

Cursisten elkaar feedback laten geven zorgt voor meer betrokkenheid en is een extra manier om de luistervaardigheid te oefenen. Bovendien leren de cursisten zo om op een positieve manier naar elkaars taalontwikkeling te kijken.

Werkwijze

Geef elke cursist bij aanvang van de cursus drie kleurkaartjes: rood, geel en groen. Tijdens de spreekoefeningen luisteren de cursisten naar elkaar. Ze maken aantekeningen en steken na de oefening een kleurkaartje op: rood (kan beter), geel (bijna goed) of groen (perfect). Geef een paar cursisten de beurt om een toelichting te geven op de door hen gekozen kleur. Spreek af dat ze elkaar altijd een 'tip' (wat kan beter) en een 'top' (wat ging al goed) geven.

Differentiatie

De meeste klassen zijn niet homogeen. Dit biedt de mogelijkheid om cursisten die een bepaald aandachtspunt al beheersen te laten samenwerken met cursisten die dat nog niet doen. Ook is het mogelijk om cursisten aan verschillende aandachtspunten te laten werken.

De dialogen en de oefeningen zijn beschikbaar op drie niveaus, aangegeven met *, ** en ***.

Deze drie niveaus staan niet gelijk aan de taalniveaus, maar zijn gebaseerd op woordlengte, woordfrequentie, zinslengte en onderwerp. De docent kan de oefeningen zelf makkelijker of moeilijker maken met behulp van de tips in onderstaande tabel.

Makkelijker	Moeilijker
Voorbereid (vooraf geoefend)	Onvoorbereid (direct spreken)
Korte woorden	Lange woorden
Eenvoudige zinnen	Complexere zinnen (inversie, bijzin)
Langzaam spreken	Sneller spreken
Met ondersteuning van tekst	Uit het hoofd
Zonder tijdsdruk	Met tijdsdruk (binnen ... seconden)
In een bekende context	In een nieuwe context
Volledige focus op de oefening	Tegelijk met het uitvoeren van een tweede taak

Cursisten die niet goed meekomen

Bij sommige cursisten vraag je je als docent af waarom de uitspraak niet wordt opgepikt.

Bedenk dat er een groot verschil kan zijn tussen moedertalen in de klas. Hoe groter het verschil tussen de taal van de cursist en het Nederlands, hoe meer tijd en moeite het de cursist kost om verstaanbaar te spreken. Een Duitse cursist beheerst al vanuit het Duits vrijwel alle Nederlandse prosodische

aspecten en klanken, maar de moedertaal van – bijvoorbeeld – een Vietnaames heeft een totaal andere lettergreepstructuur, een ander klemtoonpatroon en een ander spreekritme.

Wanneer er twijfels zijn over de voortgang is het zinvol om – eventueel met hulp van een medecursist die kan tolken – na te vragen of er problemen zijn (geweest) in de eigen taal. Was de cursist in het eigen land goed in taal of vooral geïnteresseerd in cijfers en techniek? Hoort hij goed met allebei de oren? Had hij als kind moeite met de uitspraak van klanken in de moedertaal? Had hij als kind moeite met lezen in de moedertaal? Welke andere talen heeft hij op school geleerd? Hoe ging dat? Afwijkende antwoorden op deze vragen zijn een reden om de cursist te adviseren om – via de huisarts – naar de kno-arts of logopedist te gaan voor verder onderzoek.

Bijlagen

In elke inleiding wordt de invloed van de moedertaal beschreven. Daarbij wordt verwezen naar het bijbehorende overzicht in bijlage 5. Daarnaast wordt bij elke stap gebruik gemaakt van kapstokwoorden en -zinnen en minimale paren. De overzichten hiervan zijn terug te vinden als **bijlagen in dit boek** en als **download op de website**.

Minimale paren

In bijlage 1a en 1b staan de minimale paren. Dit zijn twee woorden die in één uitspraakkenmerk van elkaar verschillen. Deze woorden, met hun pictogrammen, worden gebruikt om het effect van een verkeerde uitspraak op de betekenis te laten zien.

Kapstokwoorden en -zinnen

In bijlage 2, 3 en 4 staan de overzichten met kapstokwoorden en -zinnen. Dit zijn woorden en zinnen waaraan de anderstalige de juiste uitspraak kan ‘ophangen’. De docent introduceert het kapstokwoord of de kapstokzin bij stap 1 en verwijst er regelmatig naar in de volgende stappen.

Invloed van de moedertaal

In dit overzicht worden de lettergreepstructuur, klemtoon, spreekritme, en klanken van het Nederlands vergeleken met zes veelgesproken talen in de NT2-les: Engels, Spaans, Syrisch-Arabisch, Tigrinya, Pools en Mandarijn.

Online studiemateriaal

Op www.coutinho.nl/verstaanbaarnederlands vind je het online studiemateriaal bij dit boek. Dit materiaal bestaat uit:

- Oefenmateriaal voor de cursist:
 - cursistenwerkbladen;
 - letterkennis-oefeningen;
 - luisteroefeningen;
 - uitspraakoefeningen.
- Ondersteunend lesmateriaal:
 - dialogen;
 - een liedjeslijst;
 - overzichten minimale paren, kapstokwoorden en -zinnen en invloed van de moedertaal;
 - bijstuuroefeningen;
 - spelonderdelen;
 - gedichten;
 - een voortgangsoverzicht.

Oefenmateriaal voor de cursist

Voor de cursisten is bij elk hoofdstuk een set **cursistwerkbladen** beschikbaar. Hiermee kunnen de cursisten de zeven stappen voorbereiden en evalueren.

Verder kan de cursist de volgende oefeningen op de website zelfstandig uitvoeren. De oefeningen zijn op drie niveaus, aangegeven met *, ** en ***.

- **Letterkennisoefeningen:** deze oefeningen bestaan uit meerkeuzevragen met twee opties. De cursist krijgt de spellingsregels te zien en een woord, bijvoorbeeld *krabben*. De vraag luidt: heeft dit woord de [aa] van *naam* of de [a] van *jas*? De cursist maakt een keuze. Vervolgens ziet hij het juiste antwoord.
- **Luisteroefeningen:** deze oefeningen zijn gericht op het onderscheiden en categoriseren van de gehoorde woorden. De cursist luistert, klikt op het antwoord en ziet vervolgens of dat goed was.
- **Uitspraakoefeningen:** deze oefeningen zijn gericht op het inslijpen van woorden, woordcombinaties en korte zinnen.

Ondersteunend lesmateriaal

- **Dialogen:** bij elk hoofdstukonderdeel horen dialogen op drie niveaus, aangegeven met *, ** en ***.
Bij het onderdeel spreekritme zijn gedichten gebruikt in plaats van dialogen. Hierin komt het spreekritme duidelijker naar voren.
 - *Liedjeslijst:* in plaats van een dialoog kan ter introductie van een onderdeel ook een liedje worden gebruikt. De liedjes zijn gerangschikt naar klank. Alle liedjes kunnen ook voor het oefenen van klemtoon en ritme gebruikt worden.
- **Bijstuuroefeningen:** deze oefeningen kunnen zo nodig ingezet worden bij de productie-oefeningen. Ze staan ook in het boek bij stap 5.
- **Spelonderdelen:** afhankelijk van de spelvorm kunnen bij stap 7 deze woordkaartjes, bingokaarten en andere spelonderdelen gebruikt worden.
- **Voortgangsoverzicht:** met het voortgangsoverzicht kan de docent de uitgangssituatie van de cursisten in kaart brengen en hun voortgang volgen. Dit overzicht dient aan het begin van de cursus te worden uitgeprint. Maak aan het begin van de cursus een geluidsopname waarop alle cursisten kort iets over zichzelf vertellen. Schrijf de opvallende punten op het voortgangsoverzicht en noteer vervolgens na elk hoofdstuk of en hoe de cursist vooruitgegaan is.

Tijdspad

Het doorlopen van de zeven stappen is een proces. Het heeft geen zin om alles in één les te doen. De cursist moet tussendoor tijd hebben om de informatie te verwerken en te oefenen. Voorbeeldplanning:

- Les 1: doe stap 1, 2 en 3 klassikaal. Geef de oefeningen van stap 3 als huiswerk.
- Les 2: controleer of het huiswerk is gelukt. Geef een korte toelichting op stap 4 en 5 en geef de online uitspraakoefeningen op als huiswerk.

- Les 3: doe de dialoog van stap 5 en de klassikale oefeningen van stap 6. Laat de cursisten stap 6 voorbereiden en buiten de les uitvoeren.
- Les 4: bespreek hoe stap 6 is gegaan en doe stap 7.

Pas de planning aan op basis van je ervaringen. Hoe vaker de cursisten de stappen doorlopen hebben, hoe gemakkelijker dit zal gaan.

1

De basis: lettergrepen en klanken

Lettergrepen tellen is een van de onderdelen van mijn uitspraakscreening. Veel cursisten blijken hier moeite mee te hebben. Vooral, en dat is misschien onverwacht, bij korte woorden. Zo wordt het woord 'krant' door veel cursisten als drie lettergrepen geteld: 'k-ran-t'. Een verkeerde waarneming van lettergrepen leidt vaak tot een verkeerde uitspraak: 'ke-ran-te' en dus tot een slechte verstaanbaarheid.

Wat zijn lettergrepen?

Een Nederlandse lettergreep bestaat uit één klinker met daaromheen geen, een of meerdere medeklinkers.

Waarom lettergrepen?

Lettergrepen vormen de basis van de woorden. Ze zijn de dragers van klemtoon, ritme en intonatie en dus heel belangrijk voor de verstaanbaarheid. Het toevoegen of weglaten van lettergrepen op onverwachte plekken zet de luisteraar op het verkeerde been.

Invloed van de moedertaal

In de meeste talen is de klinker de basis van de lettergreep, maar de opbouw van lettergrepen is in elke taal een beetje anders. In bijlage 5 staat een overzicht van de lettergreepstructuur van zes talen. In het Nederlands kunnen wel drie medeklinkers aan het begin van een lettergreep staan, en vier aan het eind.

In veel talen bestaat een lettergreep alleen uit een beginmedeklinker, een klinker en eventueel nog een eindmedeklinker. Harde medeklinkers aan het eind van een woord komen in zulke 'zachte talen' niet voor.

Een cursist met zo'n 'zachte' moedertaal laat in het Nederlands de eind-medeklinkers weg of voegt een klinker toe als een lettergreep op een harde medeklinker eindigt.

Het verschil in 'lettergreepbeleving' kan ook samenhangen met de notatie van woorden. In sommige talen (Arabisch, Hebreeuws) worden de klinkers niet altijd genoteerd. Het begrip 'klinker' als basis van de lettergreep moet bij cursisten met zo'n moedertaal daarom extra onder de aandacht gebracht worden.

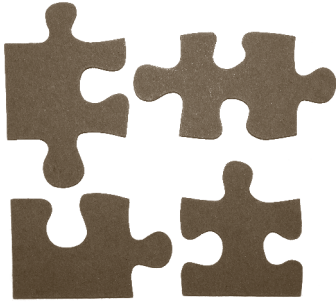
Dit geldt ook voor cursisten met een moedertaal die karakters hanteert – denk aan Chinees, Koreaans, Thais, Japans. Voor hen is het lastiger om lettergrepen in losse klanken op te delen.

Letters en klanken

Als we schrijven hebben we het over **letters**, als we praten gaat het over **klanken**. Dit is een wezenlijk verschil. Met de vijf klinkerletters in het alfabet schrijven we maar liefst 16 klinkerklanken. Met de overige 21 letters vormen we 18 medeklinkerklanken. In de tabel hieronder zijn alle klinkerklanken weergegeven die door de klinkerletters a, e, i, o, u en y worden gevormd. Van de medeklinkers zijn alleen die letters weergegeven die in het Nederlands een afwijkende uitspraak hebben.

Klinkers		Medeklinkers	
Letter	Klinkerklank	Letter	Medeklinkerklank
a	a, aa, au/ou	c	klinkt als s, k
e	e, ee, stomme e, ei/ij, oe, eu	q	klinkt als k
i	i, ie, ei/ij, ui	x	klinkt als ks
o	o, oo, oe, au/ou		
u	u, uu, eu, ui, au/ou		
y	klinkt als [ie] of [j]		

Lettergrepen en klanken in zeven stappen

Burgerservicenummer

- A: Wat staat hier?
- B: Burgerservicenummer.*
- A: Wat is dat?
- B: Jouw nummer bij de overheid.
- A: Voor service?
- B: Ja, dat moet je gebruiken als je een formulier invult.
- A: En burger?
- B: Dat zijn wij. Alle mensen die in Nederland wonen.
- A: Oké. Dank je wel.

* 'Service' is een Engels woord. De tweede 'e' wordt daarom niet uitgesproken en telt ook niet als lettergreep.

We kun-nen woor-den in stuk-jes ver-de-len. Dat noemen we **lettergrepen**. Elke lettergreep bevat één **klinkerklank***, met daaromheen een of meer medeklinkers.

Lettergrepen zijn de basis voor verstaanbaar spreken. Als je lettergrepen weglaat of toevoegt ben je slecht verstaanbaar.

* Vanaf hier worden 'klinkerklanken' kortweg 'klinkers' genoemd. Zie de inleiding bij dit hoofdstuk.

Stap 1 Begrijpen

- Bespreek de informatie uit het kader hiervoor.
- Lees de dialoog voor die past bij het niveau van de cursisten. //
- Zet de woorden 'voor' en 'overheid' uit de dialoog op het bord en omcirkel de klinkers.

1 De basis: lettergrepen en klanken

- Bespreek wat klinkers zijn: de letters a, e, i, o, u, y of een combinatie daarvan. Leg uit dat elke lettergreep één klinker bevat. Vraag de cursisten hoeveel lettergrepen de woorden op het bord hebben.
- Laat aan de hand van het overzicht (bijlage 2) zien dat één Nederlandse lettergreep veel medeklinkers kan bevatten.
- De cursisten vullen de gatentekst in op het werkblad. // Bespreek het antwoord.

Stap 2 Ervaren

- De cursisten maken groepjes op basis van het aantal lettergrepen in hun voornaam.
- Schrijf de namen van elk groepje onder elkaar op het bord. Tel de klinkers van de namen hardop. Hebben alle namen in de groepjes inderdaad evenveel lettergrepen?
- Klap met elkaar de namen van elk groepje: het aantal klinkers = het aantal klappen = het aantal lettergrepen.

Stap 3 Letterkennis

- Laat cursisten met dezelfde taalachtergrond samenwerken. Vraag: 'Welke klinkers ken je in jouw taal? Kun je een paar voorbeelden geven?'
- De cursisten doen de oefeningen voor het herkennen van klinkers op de website. //

Stap 4 Luisteren

- De cursisten doen de luisteroefeningen voor lettergrepen op de website. //
- Controleer wat de cursisten hebben onthouden van stap 2 en 3. Verwijs bij het behandelen van nieuwe woorden regelmatig naar het aantal klinkers en het aantal lettergrepen.

Stap 5 Oefenen

Woorden en zinnen

- De cursisten doen de uitspraak oefeningen op de website. //
- De cursisten houden op hun werkblad een lijst bij met woorden van één tot vier lettergrepen.
- Maak tweetallen en laat ze samen de woorden van hun lijst oefenen. Gebruik zo nodig de tips hieronder om bij te sturen.

Dialogoog

- De tweetallen bereiden de dialoog uit de introductie voor. // Daarna lezen een paar cursisten deze hardop. Gebruik de tips voor het geven van feedback uit de leeswijzer.
- Variaties: laat de cursisten de dialoog uitvoeren zonder de tekst erbij en/of kies een andere omgeving, tijd of persoon voor de dialoog.

Bijsturen

Blijft een cursist klinkers toevoegen aan lettergrepen met veel medeklinkers?

- Herhaal de uitleg van stap 1, 2 en 3.
- Geef de volgende instructie: elke lettergreep is één tik.
- Lees onderstaande woorden voor. Het eerste woord heeft steeds twee lettergrepen, de volgende woorden hebben één lettergreep. Tik mee. Het voorlezen kan ook worden gedaan door een andere cursist die de uitspraak van lettergrepen al goed beheerst.

1 kasten (2) – kast (1)	6 merken (2) – merk (1) – merkt (1)
2 kusten (2) – kust (1)	7 werken (2) – werk (1) – werkt (1)
3 kosten (2) – kost (1)	8 denken (2) – denk (1) – denkt (1)
4 vasten (2) – vast (1)	9 verven (2) – verf (1) – verft (1)
5 dorpen (2) – dorp (1)	10 durven (2) – durf (1) – durft (1)

- De cursist zegt na, tikt mee en neemt zowel jouw uitspraak als zijn eigen uitspraak op.
- De cursist luistert terug en vergelijkt zijn uitspraak met jouw uitspraak.
- Klinkt het hetzelfde? Dat is goed. De cursist gaat verder met de stap waar hij mee bezig was.
- Klinkt het anders? De cursist herhaalt deze oefening zelfstandig.

Stap 6 Doen

Vraag en antwoord

- Oefen klassikaal de woorden van een van de vragen hierna en het mogelijke antwoord.
- Geef enkele cursisten de beurt om antwoord te geven. Let erop dat er geen klinkers worden toegevoegd of weggelaten.

Niveau	Vraag
*	Wat is je favoriete <u>snoep</u> ?
* *	Hou je van de <u>herfst</u> ?
* * *	Wat is jouw <u>grootste talent</u> ?

Groepsgesprek

- Zet een van de stellingen hierna op het bord. De cursisten bedenken of ze het ermee eens zijn en waarom.
- Laat de cursisten hun mening op het werkblad voorbereiden. Geef twee tot drie voor- en tegenstanders de beurt.

Niveau	Stelling
*	Nederlands is een <u>moeilijke taal</u> .
* *	Familie komt op de <u>eerste plaats</u> .
* * *	Kleding van een <u>duur merk</u> kopen is <u>zonde van het geld</u> .

Buiten de les

- Bespreek een van de doelzinnen hierna en de situatie. De cursisten bereiden het gesprek voor op het werkblad.

Niveau	Doelzin lettergrepen	Situatie
*	Fan- <u>tas</u> -tisch!	Als je iets bijzonders ziet of hoort.
* *	Ge- <u>wel</u> -dig!	Als je iets heel leuk vindt.
* * *	On- <u>ge-lo</u> -fe-lijk!	Als je niet begrijpt hoe iets kon gebeuren.

Stap 7 Actie!

Lettergreepbingo – vanaf stap 3

- Gebruik een woordenlijst met woorden van verschillende lengtes uit de lesmethode.
- Print de bingokaarten uit en geef iedere cursist een kaart. //
- Spreek af of je voor een volle rij of een volle kaart speelt.
- Lees de woorden voor. De cursisten kruisen het getal door dat het aantal lettergrepen weergeeft.

Bijvoorbeeld:

- doe: 1 lettergreep
 - boodschappen: 3 lettergrepen
 - groente: 2 lettergrepen
 - tomaat: 2 lettergrepen
 - paprika: 3 lettergrepen
- De cursist die het eerst een rij of de hele kaart vol heeft, roept 'Bingo!' Controleer de kaart. Als die klopt, heeft de cursist de bingoronde gewonnen.

DEEL I

Prosodie

2

Klemtoon

'Ik zoek iemand met humóór,' zei de Poolse jongen in het datingprogramma. Ik dacht direct: daar moet je mee oppassen, je kunt ook iemand treffen met een slècht humeur ...

Wat is klemtoon?

De klemtoon in een woord is de lettergreep die je duidelijker hoort dan de andere lettergrepen. Een lettergreep met klemtoon is in het Nederlands vooral iets **langer** dan de andere lettergrepen.

Waarom klemtoon?

In het Nederlands luisteren we meer naar het klemtoonpatroon dan naar de losse klanken van een woord. Wanneer we de omroeper op een druk treinstation een plaatsnaam horen noemen die klinkt als *Roo-hm-hm*, dan is de kans groot dat we aan *Roosendaal* denken en niet aan *Roodeschool*.

Cursisten met een andere moedertaal dan het Nederlands laten de klemtoon vaak niet duidelijk genoeg horen of leggen de klemtoon op de verkeerde plek van het woord. Dat is slecht voor de verstaanbaarheid.

Invloed van de moedertaal

Zoals gezegd is de lettergreep met klemtoon in het Nederlands iets **langer** dan de andere lettergrepen. De lettergrepen zonder klemtoon zijn dus **korter**. Afhankelijk van de moedertaal kan het langer maken van de lettergreep met klemtoon, óf het korter maken van de lettergrepen zonder klemtoon, lastig zijn voor de cursist.

De **plaats** van de klemtoon is evenmin in elke taal gelijk: in sommige talen ligt de klemtoon altijd op dezelfde plaats, bijvoorbeeld in het Pools of in het Frans. In andere talen, zoals het Engels en het Nederlands, wisselt de plek

van de klemtoon per woord: *klemtoon*, *benadering*, *achterna*. Ten slotte kan de **sterkte** van de klemtoon per taal verschillen. In bijlage 5 staan de kenmerken van de klemtoon voor een aantal talen.

In sommige talen, zoals het Mandarijn, heeft elke lettergreep een eigen toonhoogteverloop. Dit is bepalend voor de betekenis. Dat noemen we toontalen. Cursisten met een toontaal als moedertaal hebben vaak de neiging alle lettergrepen lang te maken. In bijlage 5 staat hiervan een overzicht.

Klank-tekenkoppeling

Klemtoon is op papier onzichtbaar. De cursist kan de klemtoon opzoeken in het woordenboek. Daar wordt de klemtoon onderstreept of aangegeven met een *aanhalingsteken* (') voorafgaand aan de lettergreep met klemtoon. Door te oefenen met de klemtoonregels zullen de cursisten de plaats van de klemtoon zelf gaan herkennen. In dit hoofdstuk behandelen we de volgende regels:

- **De stomme e:** lettergrepen die worden uitgesproken met een 'stomme e' hebben *nooit* klemtoon. Denk aan lettergrepen zoals *be-*, *ge-*, *ver-*, *-en*, *-el*, *-ig* of *-lijk*.
- **Samenstellingen:** in samengestelde naamwoorden ligt de sterkste klemtoon op het eerste woord. Het tweede woord houdt zijn eigen klemtoon: *koffie*kopje, *koek*trommel.
- **Scheidbare werkwoorden:** in het Nederlands komen veel samengestelde werkwoorden voor. Een deel daarvan is scheidbaar. In scheidbare werkwoorden ligt de sterkste klemtoon op het voorzetsel, ook als het voorzetsel los staat van het werkwoord: *Ik wil iets af*spreken. *Waar spreken we af*? Een paar werkwoorden kunnen zowel scheidbaar als niet-scheidbaar gebruikt worden, waarmee ook de klemtoon verandert. Denk bijvoorbeeld aan: *voorkómen* en *vóórkomen*, *overdrijven* en *óverdrijven*.
- **Zware eindlettergrepen:** woorden die eindigen op een lettergreep met een actieve klinker (aa, ee, ie, oo, uu, eu, oe) of een tweeklank (au/ou, ui, ei/ij) hebben de klemtoon op het eind. Dit geldt ook bij afkortingen: *ING* [ie-en-gee], *bh* [bee-haa]. Verder hebben eindlettergrepen van Franse origine (onder andere *-eur*, *-est*, *-ist*, *-ant* en *-ent*) altijd klemtoon.

Uitzonderingen en verschuiving

Soms ligt de klemtoon niet waar je hem verwacht. Daar zijn verschillende redenen voor. Bespreek de uitzonderingen met cursisten wanneer die aan bod komen. Een paar voorbeelden:

- **Plaatsnamen:** plaats- en straatnamen hebben een lange historie en gedragen zich daarom vaak niet volgens de regels. In samenstellingen zou de klemtoon op het eerste deel moeten liggen, maar we spreken *Amsterdam* en *Rotterdam* uit als Amsterdam en Rotterdam.
- **Verschuiving:** in woorden zoals *iedereen*, *allemaal* en *altijd* kan de klemtoon vaak op verschillende plaatsen gelegd worden:
We zijn helemaal komen lopen en *Zijn jullie helemaal gek geworden?*.
- **Achtervoegsels:** sommige achtervoegsels, zoals *-baar*, *-tie(f)* en *-isch*, zorgen altijd voor een verschuiving van de klemtoon: *actie* – *actief*, *open* – *openbaar*, *kritiek* – *kritisch*.
- **Naar voren:** de klemtoon wordt steeds vaker naar de voorkant van een woord geschoven. Dit lijkt vooral te gebeuren bij woorden die lijken op het Engels. Op radio en tv wordt bijvoorbeeld gesproken over
Het budget van de afdeling financiële zaken.

KLEMTON IN ZEVEN STAPPEN

Dit hoofdstuk bestaat uit de volgende onderdelen: de ‘stomme e’, samenstellingen, scheidbare werkwoorden en zware eindlettergrepen.

De stomme e in zeven stappen (1)

de e

Tafel

A: Wat een mooie tafel!

B: Ja, die heb ik tweedehands gekocht.

A: Wat heb je betaald?

B: Twintig euro!

A: Dat is niet veel!

B: Nee. Ik zag hem op internet. Ik heb gelijk gebeld en gezegd dat ik wilde kijken.

A: En toen?

B: Toen mocht ik hem meteen meenemen.

A: Leuk hoor, goed gedaan!

Klemtoon is vooral belangrijk in lange woorden. Veel woorden in het Nederlands bestaan uit twee of meer woorden. Bijvoorbeeld: zonnebril, voetbal, koffiekopje. Dat soort woorden noemen we **samenstellingen**. In samenstellingen ligt de klemtoon altijd op het eerste woord: zonnebril, voetbal, koffiekopje.

Stap 1 Begrijpen

- Bespreek de informatie uit het kader hiervoor. Wijs de samenstellingen *sportvereniging*, *geboortedatum* en *telefoonnummer* aan op het overzicht (bijlage 2b //). Leg uit uit welke twee woorden ze bestaan. Bij samenstellingen ligt de klemtoon altijd op het eerste woord.
- Lees de dialoog voor die past bij het niveau van de cursisten. // Deze dialoog bevat veel samenstellingen. Vraag de cursisten daarnaar te luisteren.
- Vraag de cursisten welke samenstellingen ze hebben gehoord. Schrijf de woorden op het bord. Onderstreep de klemtoon. Dit is een eerste oriëntatie, de cursisten hoeven niet alle woorden te horen.
- De cursisten vullen de gatentekst in op het werkblad. // Bespreek het antwoord.

Stap 2 Ervaren

- Wijs de woorden: *telefoonnummer*, *geboortedatum* en *sportvereniging* nogmaals aan op het overzicht (bijlage 2b //).
- Neem een elastiekje horizontaal tussen je vingers, zeg de woorden en beweeg mee. Rek het elastiekje duidelijk verder uit bij de klemtoon van het eerste woord.
- Geef de cursisten een elastiekje. De cursisten zeggen de woorden na en bewegen mee.

Stap 3 Letterkennis

- Laat cursisten met dezelfde taalachtergrond samenwerken. Vraag: 'Ken je samenstellingen in jouw taal? Zo ja, schrijf een paar voorbeelden op je werkblad.'

Stap 4 Luisteren

- De cursisten doen de luisteroefeningen voor klemtoon op de website. //

- Controleer wat de cursisten hebben onthouden van stap 2 en 3. Benoem de samenstellingen als die aan bod komen in de les.

Stap 5 Oefenen

Woorden en zinnen

- De cursisten doen de uitspraak oefeningen op de website. //
- De cursisten houden op hun werkblad een lijst met samengestelde woorden bij waarin ook de klemtoon in elk woord wordt onderstreept.
- Maak tweetallen en laat ze samen de woorden van hun lijst oefenen. Gebruik zo nodig de tips hierna om bij te sturen.

Dialog

- De tweetallen bereiden de dialoog uit de introductie voor. // Daarna lezen een paar cursisten deze hardop. Gebruik de tips voor het geven van feedback uit de leeswijzer.
- Variaties: laat de cursisten de dialoog uitvoeren zonder de tekst erbij of kies een andere omgeving, tijd of persoon voor de dialoog.

Bijsturen

Klinkt de klemtoon niet sterk genoeg?

- Herhaal de uitleg van stap 1, 2 en 3.
- Schrijf de woorden *gesprek* en *telefoongesprek* in losse lettergrepen op het bord en zet er korte en lange strepen onder:

ge sprek

te le foon

ge sprek

- Lees nu onderstaande woorden voor. Laat duidelijk de klemtoon horen. Het voorlezen kan ook worden gedaan door een andere cursist die de klemtoon al goed beheerst.

1 boekenkast

6 bushalte

2 toetsenbord

7 Nederland

3 schooltas

8 regenjas

4 boterham

9 theekopje

5 zebrapad

10 fietsenmaker

- De cursist luistert en onderstreept de klemtoon. Die ligt steeds op het eerste deel van de samenstelling.
- Zeg de woorden nog een keer voor. De cursist zegt na en neemt zowel jouw uitspraak als zijn eigen uitspraak op.
- De cursist luistert terug en vergelijkt zijn uitspraak met jouw uitspraak.
- Klinkt het hetzelfde? Dat is goed. De cursist gaat verder met de stap waar hij mee bezig was.
- Klinkt het anders? De cursist herhaalt deze oefening zelfstandig.

Stap 6 Doen

Vraag en antwoord

- Oefen klassikaal een paar samenstellingen die gebruikt kunnen worden in het antwoord.
- Geef enkele cursisten de beurt om antwoord te geven met de juiste klemtoon.

Niveau	Vraag
*	Heb je een <u>rijbewijs</u> ?
* *	Heb je een <u>creditcard</u> ?
* * *	Ken je je <u>rekeningnummer</u> uit je hoofd?

Groepsgesprek

- Zet de stelling op het bord. De cursisten bedenken of ze het ermee eens zijn en waarom.
- De cursisten bereiden hun mening op het werkblad voor en onderstrepen de klemtoon in de samenstellingen. Geef twee tot drie voor- en tegenstanders de beurt.

Niveau	Stelling
*	Wij willen <u>meer huiswerk</u> .
* *	<u>Dikke kinderen</u> moeten <u>extra gymles</u> krijgen.
* * *	<u>Orgaandonatie</u> moet <u>verplicht</u> worden.

Buiten de les

- Bespreek de doelzin en de situatie. De cursisten bereiden het gesprek voor op het werkblad.

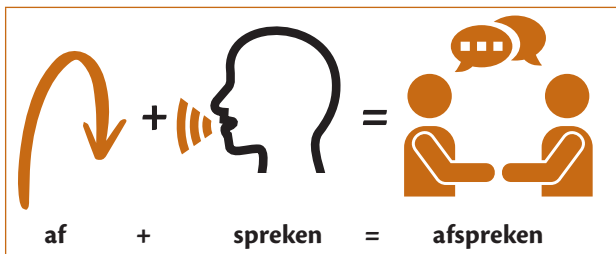
Niveau	Doelzin klemtoon	Situatie
*	<u>Goedemorgen/</u> <u>middag/avond</u>	Als je iemand tegenkomt en gedag zegt.
**	<u>jaartal</u> , <u>bijv. 1979</u>	Als je iemand een geboortedatum geeft.
***	<u>bedrag</u> , <u>bijv.</u> <u>€ 21,50</u>	Herhaal tijdens een gesprek een getal om te controleren of je het goed hebt verstaan.

Stap 7 Actie!

Klemtoonmemory – vanaf stap 3

- Maak groepjes van twee tot vier cursisten.
- Print de memorykaartjes uit. Er zijn 32 kaartjes, gebruik zo nodig minder kaartjes. //
- De cursist moet in dit spel niet twee dezelfde kaartjes zoeken, maar twee kaartjes die een samenstelling vormen. Bijvoorbeeld: *zwem+bad*, *bad+kamer* of *kamer+plant*.
- De andere cursisten beslissen of het een goede samenstelling is. De cursist met de meeste goede samenstellingen heeft gewonnen.

Scheidbare werkwoorden in zeven stappen

Huiswerk afmaken

- A: Zullen we vanmiddag in de stad afspreken?
- B: Nee, ik moet mijn huiswerk afmaken.
- A: Je kunt het ook meenemen ...
- B: Goed idee, wil jij mij dan nog wat dingen uitleggen?
- A: Wat moet je doen?
- B: Ik moet morgen een verslag inleveren.
- A: O, dan moet je inderdaad nog even doorwerken!
- B: Ik ben bijna klaar, ik moet alleen nog wat dingen opzoeken.

DEEL II

Klanken

De [uu] in zeven stappen

De buurt

Cursist A: In welke buurt woon jij?

Cursist B: In de Bloemenbuurt.

Cursist A: Is dat een leuke buurt?

Cursist B: Ja hoor, we hebben leuke buren.

Cursist A: Nou, dan heb je geluk!

Cursist B: Hoezo?

Cursist A: Mijn buurman maakt altijd ruzie met zijn vrouw.

Cursist B: Ja, dat is natuurlijk vervelend.

Als je iemand aanspreekt die je niet kent, duidelijk ouder is dan jij en/of een hogere maatschappelijke functie heeft, zeg je geen 'jij' maar 'u'.

Je mond is bij de [uu] rond en actief.

De [uu] van **muur** is een typisch Nederlandse klank. We schrijven hem hier zo: [uu]. Vaak wordt de [uu] verkeerd uitgesproken als de [oe] van *boek*. Een verkeerde uitspraak geeft een andere betekenis.

Stap 1 Begrijpen

- Bespreek de informatie uit het kader hiervoor. Wijs het kapstokwoord *muur* aan in het overzicht (bijlage 2f //). Gebruik het minimale paar *buur* en *boer* als voorbeeld van betekenisverschil (bijlage 1a //).
- Lees de [uu]-dialoog voor die past bij het niveau van de cursisten. // Vraag de cursisten te luisteren naar de [uu] van *muur*.
- Lees de dialoog nog een keer voor. Vraag de cursisten welke woorden met een [uu] ze hebben gehoord. Dit is een eerste oriëntatie, de cursisten hoeven niet alle woorden te horen.
- De cursisten vullen de gatentekst in op het werkblad. // Bespreek het juiste antwoord.

Stap 2 Ervaren

- Zeg afwisselend de [oe] en de [uu]. Laat de cursisten naar je mond kijken. Er gebeurt niets!
- De cursisten zeggen de klinkers [oe] en [uu] na en voelen wat het verschil is. Beide klinkers zijn actief en rond, maar bij de [uu] zit de tongpunt tegen de ondertanden en bij de [oe] meer naar achteren.
- Doe hetzelfde met het minimale paar *buur* en *boer* (zie bijlage 1a //).
- Als de [uu] nog niet lukt, kunnen de cursisten de [ie] en [oe] vergelijken om het verschil in de plaats te voelen. Bij de [ie] zit de tongpunt tegen de ondertanden en bij de [oe] meer naar achteren.
- Doe hetzelfde met de woorden *bier* en *boer*.

Stap 3 Letterkennis

- Laat cursisten met dezelfde taalachtergrond samenwerken. Vraag: 'Ken je de [uu]-klank in jouw taal? Zo ja: schrijf een paar woorden op het werkblad. Hoe schrijf je de [uu]-klank in jouw alfabet?'
- Leg de klank-tekenkoppeling van de [uu] in het Nederlands uit. Kijk voor de regels naar de inleiding van dit hoofdstuk. Gebruik de [uu]-woorden uit de dialoog ter illustratie.
- De cursisten doen de letterkennisoefening voor de 'u/uu' op de website. //

Stap 4 Luisteren

- De cursisten doen de luisteroefeningen voor de [uu] op de website. //
- Controleer wat de cursisten hebben onthouden van stap 2 en 3. Verwijs bij het behandelen van nieuwe woorden regelmatig naar de kapstokwoorden *muur* en *boek* in het overzicht (bijlage 2e //). Dit voorkomt verwarring en helpt de cursisten bij het categoriseren van de klinkers.

Stap 5 Oefenen

Woorden en zinnen

- De cursisten doen de uitspraak oefeningen op de website. //
- De cursisten houden op hun werkblad een [uu]-woordenlijst bij, waarin ook de klemtoon in de woorden wordt onderstreept.
- Maak tweetallen van cursisten die de [uu] wel en niet beheersen en laat ze samen de woordenlijst oefenen. Gebruik de tips hierna om bij te sturen.

Dialogoog

- De tweetallen bereiden de dialogoog uit de introductie voor. // Daarna lezen een paar cursisten deze hardop. Gebruik de tips voor het geven van feedback uit de leeswijzer.
- Variaties: laat de cursisten de dialogoog uitvoeren zonder de tekst erbij of kies een andere omgeving, tijd of persoon voor de dialogoog.

Bijsturen

Blijft de [uu] klinken als een [oe]?

- Herhaal de uitleg van stap 1, 2 en 3.
- Geef de volgende instructie: 'Zeg een [ie]. Je lippen zijn breed. Houd nu je kaak en tong heel stil en maak alleen je lippen rond. Nu hoor je de [uu].'
- Lees onderstaande woorden voor. Laat duidelijk verschil horen tussen de [oe], [ie] en [uu]. Het voorlezen kan ook worden gedaan door een andere cursist die de uitspraak al goed beheerst.

1	moer – mier – muur	6	voeren – vieren – vuren
2	voer – vier – vuur	7	boeren – bieren – burenen
3	boer – bier – buur	8	koeren – kieren – kuren
4	stoer – stier – stuur	9	toeren – tieren – turen
5	oer – ler – uur	10	moeren – mieren – muren

- De cursist zegt na en neemt zowel jouw uitspraak als zijn eigen uitspraak op.
- De cursist luistert terug en vergelijkt zijn uitspraak met jouw uitspraak.
- Klinkt het hetzelfde? Dat is goed. De cursist gaat verder met de stap waar hij mee bezig was.
- Klinkt het anders? De cursist herhaalt deze oefening zelfstandig.

Stap 6 Doen

Vraag en antwoord

- Oefen de woorden met een [uu] die in het antwoord gebruikt gaan worden eerst klassikaal.
- Geef enkele cursisten de beurt om antwoord te geven met een goede [uu].

Niveau	Vraag
*	Heb je <u>leuke</u> <u>buren</u> ? Beschrijf <u>een</u> van je <u>buren</u> .
* *	Vind je je huis <u>duur</u> ?
* * *	Welke <u>studie</u> heb jij <u>gedaan</u> ?

Groepsgesprek

- Zet de stelling op het bord. De cursisten bedenken of ze het ermee eens zijn en waarom.
- De cursisten bereiden hun mening op het werkblad voor en markeren de [uu]'s. Geef twee tot drie voor- en tegenstanders de beurt.

Niveau	Stelling
*	<u>S</u> upermarkten zijn <u>duur</u> .
* *	<u>V</u> uurwerk moet <u>ver</u> boden worden.
* * *	Er is te <u>w</u> einig <u>n</u> atuur in Nederland.

Buiten de les

- Bespreek de doelzin en de situatie. De cursisten bereiden het gesprek voor op het werkblad. //

Niveau	Doelzin [uu]	Situatie
*	Kan het <u>nu</u> ?	Bij het maken van een afspraak, bijv. bij de kapper.
* *	Hoe <u>duur</u> is dat?	Iets bestellen in een winkel of op de markt.
* * *	<u>Exc</u> uus/ <u>Exc</u> uses.	Sorry zeggen, bijv. als je iemand aanstoot in het ov.

Stap 7 Actie!**Nu zeggen we u – vanaf stap 5**

- Spreek af dat iedereen elkaar deze les met [uu] aanspreekt.
- Oefen het verbinden van veelgebruikte combinaties zoals 'heeft u' [heeftuu], 'kunt u' [kuntuu] en wilt u [wiltuu] klassikaal. Het verbinden van de [uu] aan een ander woord is natuurlijker en maakt de uitspraak makkelijker.
- Oefen ook het bezittelijk voornaamwoord 'uw'. De uitspraak daarvan is: [uu-oe].